

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Горошкіна Ігоря Олександровича з теми «Лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутнього перекладача у процесі навчання української мови»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Докладний аналіз дисертації Горошкіна Ігоря Олександровича з теми «Лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутнього перекладача у процесі навчання української мови» дозволяє сформулювати узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичної значущості, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертації

Інтегрування України у світове співтовариство, прагнення українськомовної та іншомовної спільнот до продуктивної співпраці в різних сферах діяльності зумовлюють пошук ефективних підходів до підготовки перекладачів. Професія перекладача характеризується високим рівнем розвитку комунікативних навичок міжнаціонального спілкування, вільним володінням як іноземною, так і рідною мовами. Автор позиціонує думку про те, що сучасний перекладач не може обмежуватися лише бездоганним знанням мов, оскільки якісна реалізація його функційних обов'язків потребує врахування багатьох чинників (знання невербальних засобів спілкування, правил етикету, культури спілкування, наявності фонових знань тощо), на яких цілком виправдано акцентовано увагу упродовж усього дослідження.

Важливість рецензованої дисертації підтверджується зв'язком із такими актуальними напрямками наукових досліджень, як: формування вторинної мовної особистості, здатної пізнавати, описувати, оцінювати, ефективно спілкуватися засобами української та іноземної мов у полідискурсній діяльності; розроблення лінгводидактичного інструментарію для формування мовної особистості майбутнього перекладача.

Усе сказане зумовлює актуальність теми наукового дослідження Горошкіна Ігоря Олександровича.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми. Праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків, відображає процес і результати дослідження.

Науковий і творчий задум та етапи його реалізації презентовано у вступі. Доведено актуальність теми, подано понятійний апарат: визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження. Дисертація містить міцне методологічне підґрунтя, що передбачає інтегрування важливих теорій: діяльності, розвитку особистості, формування мовної особистості, міжкультурної комунікації, компетентнісного, системного підходів тощо.

П'ять дослідницьких завдань І. Горошкін виконував, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні, статистичні та емпіричні методи.

Відповіді на перше завдання містить перший розділ, у якому з'ясовано теоретико-методологічні засади формування мовної особистості майбутнього перекладача. Незважаючи на те, що окремі аспекти формування мовної особистості майбутнього перекладача з'ясовано в низці наукових праць, здобувач зумів привернути увагу до цього феномена в інноваційному форматі, поєднавши загальнопедагогічні, психологічні, лінгвістичні, лінгводидактичні, культурологічні теорії, що в подальшому сприяло розробленню оригінальної методики (підпункт 1.1).

Схвалення заслуговує логіка дослідження ключового для дисертації феномена «мовна особистість майбутнього перекладача» в ієрархії понять: «мовна особистість», «вторинна мовна особистість», «елітарна мовна особистість», «професійна мовна особистість», витлумачені з урахуванням філософського, соціального, культурологічного, національного, психологічного і професійного аспектів. Під мовною особистістю перекладача автор дослідження розуміє вторинну мовну особистість елітарного типу, здатну пізнавати, описувати, оцінювати, ефективно спілкуватися засобами української та іноземних мов у полідискурсній діяльності. Методично виправданим є уточнення про те, що мовна особистість перекладача є суб'єктом міжкультурних дій та інтеракцій, інтерперсональної, інтертекстуальної, полідискурсної комунікацій; прикметною особливістю мовної особистості є розвинені мовне чуття, мовний смак.

З огляду на подане визначення логічним є виокремлення складників мовної особистості майбутнього перекладача – низки компетентностей – мовної (усвідомлення мови як динамічної відкритої системи, що перебуває в постійному розвитку, мовних одиниць усіх рівнів, їхніх виражальних можливостей, естетичного потенціалу; володіння мовними уміннями й навичками); мовленнєвої (уміння комунікативно доцільно застосовувати мовні засоби, адекватні меті спілкування, тобто володіння мовленнєвими вміннями й навичками); комунікативної (здатність здійснювати продуктивну комунікацію задля здобування, передавання інформації, уміння переконувати

співрозмовника, спонукати його до певних дій, отримувати додаткову інформацію про співрозмовника шляхом аналізу його комунікативної поведінки, уміння здійснювати позитивну самопрезентацію), полікультурної (комплекс знань, пов'язаних з українською та світовою культурою, сформовані вміння узгоджувати із засвоєними етичними, естетичними та іншими цінностями власну мовленнєву й життєтворчу діяльність); перекладацьку, яку вважаємо індикатором сформованості мовної особистості майбутнього перекладача.

На особливу увагу заслуговує визначення дисертантом психологічних чинників формування мовної особистості майбутнього перекладача у процесі навчання української мови, виокремлених на основі ґрунтовного аналізу здобутків світових науковців (Х. Альберт, Д. Андерсон, А. Елліс, С. Плаус, Г. Фоллмер, Д. Халперн), які зробили вагомий внесок у з'ясування психологічного впливу на особистість перекладача.

Нам імпонує глибокий аналіз методологічних підходів до навчання, акцент на тому, що розв'язанню проблеми сприятиме впровадження комплексу підходів, які в пропонованій розвідці перебувають у тісних взаємозв'язках. Аналізуючи вітчизняну й зарубіжну філософську, соціологічну, психологічну та педагогічну літературу, здобувач репрезентує саме ті підходи (особистісно зорієнтований, компетентнісний, системний, комунікативно-діяльнісний, полікультурний, текстоцентричний), які, за його словами сприяють формуванню мовної особистості майбутніх перекладачів. До прикладу, для підтвердження взаємозумовленості текстоцентричного та компетентнісного підходів звернемося до позиції автора, висловленій на сторінках дисертації (підпункт 1.3), де йдеться про текстоцентричний підхід як механізм у формуванні перекладацької компетентності – здатності до максимального розуміння тексту мовного оригіналу. *Однак у змісті дисертаційної роботи деякі положення потребують уточнення і коригування. До прикладу, у підпункті 1.3 запропоновано шість підходів до формування мовної особистості. Апелюючи до сучасних досягнень педагогічної та методичної думки, акцентуємо, що поміж них є ключові (особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний). Текстоцентричний, системний, полікультурний підходи доцільно розглядати як допоміжні.*

Вартісними є визначені лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутнього перекладача у процесі навчання української мови (підпункт 1.4). Узагальнення теоретичних напрацювань з означеної проблеми дало змогу встановити низку закономірностей, що стали теоретичним підґрунтям для розроблення методики формування мовної особистості

майбутніх перекладачів: постійну увагу до матерії мови, її звукової системи; розуміння семантики мовних одиниць; здатність засвоювати норми літературної мови; оцінку виражальних можливостей рідної мови; розвиток мовного чуття, дару слова тощо. Урахування означених закономірностей сприяє продуктивній реалізації змісту навчання української мови, розробленню ефективної методики формування мовної особистості майбутніх перекладачів. Констатовано, що значущими для формування мовної особистості майбутніх перекладачів є комплекс принципів: соціокультурної відповідності, реалізації міждисциплінарних зв'язків, діалогу культур, контекстності, креативності тощо.

Методично правильне використання форм, методів і засобів формування мовної особистості майбутніх перекладачів сприяє активізації механізмів професійного й особистісного саморозвитку та самореалізації студентів, формування в них перекладацької компетентності.

Друге завдання дисертації – уточнити категоріальне поле – розв'язано почасти в підрозділі 1.1 та 2.1. Докладне опрацювання досліджень у царині лінгвістики, психолінгвістики, перекладознавства та лінгводидактики, вивчення роботи викладачів українських і турецьких вишів, опитування експертів дали змогу І. Горошкіну виокремити як індикатор сформованості мовної особистості майбутнього перекладача перекладацьку компетентність – здатність до особливого, максимально повного розуміння тексту мовою оригіналу, де життєвий і професійний досвід перекладача фігурують як пресупозиція, має складники: особливе «перекладацьке» володіння двома мовами, здатність до «перекладацької» інтерпретації вихідного тексту; володіння технологією перекладу; знання норм мови перекладу; знання перекладацьких норм, що визначають вибір стратегії перекладу; знання норм стилю й жанру тексту; певний мінімум фонових знань; творчі здібності до перекладу. Окрім того, за словами автора, це – складне полікомпонентне утворення, що містить знаннєвий, технологічний, ціннісний, рефлексивний складники, які корелюються з мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним, рефлексійним критеріями.

Зауважимо, що формування мовної особистості перекладача буде ефективнішим за умови цілеспрямованого навчання в такій послідовності: методологічний рівень (визначення підходів); теоретичний рівень (психологічні, педагогічні, лінгводидактичні теорії); суб'єктивний рівень (система інтерактивних дій викладача і студентів у навчальній та навчально-професійній діяльності студентів і викладача). На таку логіку варто було б указати у висновках.

Розв'язуючи третє завдання, дисертант ретельно проаналізував зміст навчально-методичного забезпечення для майбутніх перекладачів. Дійшов висновку, що, попри значну кількість навчальних видань, не втрачає актуальності проблема розроблення підручників і посібників. *Відповідно, робота виграла б, якби в контексті практичної значущості було розроблено навчально-методичний супровід (методичні вказівки для викладачів та студентів, завдання для самостійної роботи, проблемні питання для контрольних робіт тощо). До того ж на сторінках дисертації автор цілком справедливо зауважує, що аналіз змістового компонента навчально-методичного забезпечення формування мовної особистості майбутнього перекладача засвідчив актуальність проблеми розроблення сучасних підручників, посібників, які допомогли б не лише оволодіти нормами сучасної української літературної мови, а й збагатити словниковий запас власне українською лексикою, фразеологізмами, репрезентувати естетичну функцію мови тощо.*

Четверте завдання дослідження передбачає визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості перекладацької компетентності майбутніх перекладачів. Сформованість досліджуваного дидактичного феномена визначено за чітко встановленими критеріями та показниками (мотиваційно-ціннісний, нормативно-діяльнісний, термінологічний, компаративно-перекладний), що доводить релевантність здійсненого дослідження.

Теоретичні узагальнення, зроблені в першому і другому розділах, уможливили здійснення дослідно-експериментальної методики формування мовної особистості майбутніх перекладачів (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3), про що зазначено в п'ятому завданні дисертації.

Є всі підстави для схвальної оцінки експериментальної частини дослідження з обґрунтуванням методичних процедур через виокремлення технологічних складників формувального етапу (увідно-мотиваційний, когнітивно-акумулятивний, креативно-продуктивний). На означеному етапі дослідно-експериментальної роботи забезпечувалося оптимальне співвідношення в організації аудиторної та самостійної роботи студентів. Використання системи вправ, спрямованих на розвиток мовного чуття, критичного мислення, формування комунікативних якостей мовлення студентів (аналітичних, репродуктивних, трансформаційних, продуктивно-конструктивних), послідовна робота з текстом (зіставний аналіз текстів-перекладів, риторичний аналіз, аналіз художніх концептів) – усе це сприяє формуванню мовної особистості майбутнього перекладача. *Як рекомендаційне, висловимо міркування про доцільність уточнення*

професіограми майбутнього перекладача, що відображає модель фахівця, який є висококваліфікованим менеджером у сфері ділової та професійної комунікації, мовним консультантом, який добре знає не тільки іноземну й рідну мову, але й особливості життя народів, які спілкуються цими мовами, володіє широкою ерудицією і культурою.

Підсумковий моніторинг (контрольний етап дослідно-експериментальної роботи) виявив позитивну динаміку формування кожного компонента перекладацької компетентності студентів експериментальної групи. Продуктивною щодо формування означеної компетентності студентів стала навчальна діяльність різних видів: виконання творчих завдань, спрямованих на розвиток мислення й мовлення, ділових ігор, метою яких була активізація пізнавальної діяльності студентів, розвитку мовного чуття, лінгвокреативності, розроблення концепції перекладацького бюро (придумати назву, рекламний слоган, сформулювати мету й завдання, визначити критерії відбору працівників) тощо. Однак зауважимо, що система завдань і вправ, запропонована на різних етапах експерименту, здебільшого присвячена формуванню навичок писемного мовлення. Для майбутнього перекладача не менш важливим є удосконалення навичок усного мовлення. Адже в першому розділі здобувач наголошує, що мовна особистість перекладача є суб'єктом міжкультурних дій та інтерацій, інтерперсональної, інтертекстуальної, полідискурсної комунікації. Тому доцільно було б репрезентувати завдання та вправи, спрямовані на формування риторичної компетентності перекладача, удосконалення навичок синхронного перекладу тощо.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні й практичні висновки – достовірні.

Висловлені під час аналізу зауваження до дисертаційної роботи не применшують її значення і не знижують загальної оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу.

Наукова новизна та практична значущість дослідження

До найбільш вагомих наукових результатів, особисто одержаних дисертантом, належать: обґрунтування теоретичних засад формування мовної особистості майбутніх перекладачів у процесі навчання української мови; уточнення поняття «мовна особистість майбутнього перекладача»; розроблення методики формування перекладацької компетентності майбутніх перекладачів на засадах особистісно зорієнтованого, коментентнісного, полікультурного, текстцентричного підходів.